

A mongol császárság története

(III. és befejező közlemény.)

A *Doluba* (Dörbön), *Icsilaszi*, *Khadadsin*, *Kholulaszi* és *Szadsiu* nevű hat törzs népe Dsiyeikho folyónál összegyűlt és a Szamukho törzs fejedelmét *Dsurt* kánná téve *Tulioi-Biyei* (?) folyó partján szövetséget esküdve így szóltak: »Ha mi, a kik együtt szövetséget esküdtünk, azt megszegjük, úgy hulljunk el, a mint a folyó partja beomlik, s úgy vágjananak le minket, a hogy az erdő fáját levágják!« Ez esküt elvégezvén a folyó part földjét lábbal tapodva beontották, az erdő fáját pedig karddal levágták. Erre sereget gyűjtve Temudsin támadására indultak. A szövetségesek között egy Takhai khan nevű egyén a Temudsin alatt álló Szaur nevű egyénnel rokonságban volt. Ez utóbbi rokonának látogatására ment vala s eme szövetségi gyűlést látta. Visszatérve Temudsinnak mindent elmondott. Temudsin azonnal sereget állított s ama hat törzs seregével *Kholukhan* nevű helyen szembe találkozva, megtámadta és legyőzte. A Szamukho törzs futással menekedett, a Khongdsila törzs pedig Temudsinnak meghódolt.

A fekete kutya évében, (59 cyclus 59 év K. u. 1202) Temudsin sereget állítva, az *Ancsi Tatár* és *Szakhan Tatár* törzsek meghódítására indult, a mikor is Temudsin a katonáinak ilyen parancsot adott: »Ha mink az ellenséget legyőzzük, annak elhagyott holmijához senki se nyúljon, mert a csata végeztével a kapott zsákmányt összegyűjtjük s egyenlően szétosztjuk.« Temudsin azután elindult és két törzsnek seregét legyőzte, a mikor is az ő rokonságából való *Andan*, *Khoszara* és *Dalitai* nevű három egyén a kiadott parancsossal daczolva vagyont és marhát sajátított el. Temudsin megharagudott s az elsajátított holmit mind elvette s katonáinak adta.

Midőn a *Meyer-it* törzs fejedelme *Toto*, a *Bargödsin* nevű helyről ismét kiszállva, fellázadt, Temudsin seregével megtámadta és legyőzte. *Toto* a *Naiman* törzs fejedelmével *Balu Ioi* khánnal valamint a *Doluban*, (Dörbön?) *Tatar*, *Khadadsin* és *Szadsiu* törzsekkel egyesült és Temudsin ellen indult. Temudsin egy lovas

embert egy magas dombra küldött, a ki négyfelé nézve látta, hogy a Naiman törzs már megérkezett. Temudsin és Wang khán a sereggel egy hegyvápába vonult. Wang khán fija, *Ilakho*, sereget gyűjtött s az éjszaki határról jöve egy magas hegy tetején ütött táborn, mit látva a Naiman törzs serege, egy általános rohamot intézett ellene, de *Ilakho* mozdulatlan maradt. Azután ő is Temudsin-t keresve, a hegyvápába ereszkedett. Ezután Temudsin és Wang khán az *Alan* nevű helyet végőrsül vette s az összes törzsek seregével a *Csioweitan* (?) nevű mezőn támadásra készen állott. A Naiman törzs egy bűvész papot küldött ki és ez által szelet és havat csináltatott, hogy annak segítségével támadjon. Hirtelen csakugyan hóvihár támadt, de a *Naiman* törzs felé fújt, s így ennek serege nem tudott támadni, s midőn visszatérni akart, a vápa és hegyi árok hóval tele volt. Temudsin seregét véve és az alkalmat használva, támadást intézett, mire a *Naiman* törzs seregének legnagyobb része vereséget szenvedett. Ugyanakkor a *Samukho* törzs serege a *Naiman* törzsnek támogatására jött, de látva a *Naiman* seregének legyőzött voltát, visszafordult és az úton seregét eleresztve a vele jó viszonyban volt törzs népét kirabolta és elhajtotta.

Temudsin az ő nagyobb fijának *Dsucsín*nak feleségül Wang khannak Szerbedsu nevű leányát akarta megkapni, de Wang khán nem egyezett bele. Wang khán pedig az ő fiának *Tuszakhonak* Temudsin leányát, *Khoadsin Budsu*-t, szeretete volna feleségül kérni, de Temudsin sem egyezett bele, a miért is mind a ketten elhidegültek egymástól. Erosz viszonyt alkalomul vette egy Szamukho nevű egyén s Wang khán *Ilakho* nevű fiához így szólt: »Mind az, amit Temudsin arról beszélt, hogy veletek rokonságba akar lépni, csak beszéd, mert ő még mindig a Naiman törzs szövetségében van; a ti apátok nem viseltetik gyermekeihez jósággal. Ha ti Temudsin-t megdúlni akarjátok, én oldalról segítelek.«

E beszédet *Ilakho* elhitte. Ez alkalommal Temudsin rokonságából *Dalitai*, *Khoszara* és *Antan* nevű három egyén Temudsin-tól elpártolt. *Ilakho*-hoz szegődött és így szólt: »Mink nektek segítve azt akarjuk, hogy az özvegy Ülén fejedelemnőnek (Temudsin anyja) minden gyermekét megdúljuk.« *Ilakho* ezen nagyon örült és embert küldve apjának Wang Khannak tudomására adta. Wang Khan erre így szólt: »Szamukho a beszédben ügyes, de nem megbízható ember; az ő beszédére ne hallgass.« *Ilakho* ismét embert küldött s több ízben igyekezett apját reá beszélni, de Wang Khan így szólt: »Hogy életben vagyok, azt én csupán Temudsin kegyének köszönhetem; szakálam és hajam már ősz, ha meghalok, haljak meg nyugodtan. Ha ti még tovább beszéltek, jól vigyázzatok; engem meg ne szomorítsatok!«

Szamukho serege eljött és Temudsinnak marha-ólát fölgyújtotta és azzal elment.

A feketés disznó évben 59 c. 60 K. u. 1203, a Wang khan családból az apa és a fíjuk Temudsin megölését egy tanácskozásban elhatározták, a miért is embert küldve Temudsinnak, ezt izenték: »A régebben akart rokonságtötés ügyét most elfogadtam, jöjj magad, hogy a rendezendő vendégséget megállapítsuk. Temudsin e beszédnek hitelt adva, tíz lovas emberrel elindult oda, de az úton az őszinteség iránt gyanuja támadt s csak egy lovas embert küldött, ő maga pedig visszatért. Wang Khan csele nem sikerülvén azonnal serget állított ki és Temudsin támadására indult.

Temudsin ménésének öre *Csilisi* (Csiris!) arról hírt hallva, urának tudomására adta. Temudsin erre a *Nukte* vidéke népét más helyre költöztette és tisztjét *Dselment* az elősereg parancsnokává nevezte. Temudsin seregét rendbe szedve, Wang khan seregével szembe indult. A *Dsulidsin* (Drurdsin) *Dungnai* és Kholisilyeimen?! törsek seregét egymásután találva megtámadta és mindenikét legyőzte. Azután Wang Khan sergével találkozott s azt is legyőzte. Wang Khan fíja *Ilakho* megszorúlva, ő maga éppen Temudsin sorát átvágóban volt, a midőn Temudsin egyik katonája lőtt és Ilakho arcát találta. Ez sergét összegyűjtve haza tart. A *Csiyeilicsi* (Csiger-it!) törzs Wang Khantól elpártolt és Temudsinnak meghódolt. Miután Wang Khan vert seregével visszatért, Temudsin is az ő sergével haza tért. Erre ő *Alikhai* nevű emberét Wang Khanhoz küldötte, a ki elment és Temudsinnak Wang Khant leddő üzenetét ekként adta elé:

»Midőn te nagybátyád *Csioir*-től üldözést szenvedve, az én atyámhoz Yeszügeihez szegődtél, apám sereget gyűjtve *Khosi* vidékén *Csioirt* legyőzte, annak földét és népét mind neked adta. Ez a nagy jótétemények elsője úgy-e!

»Midőn téged a Naiman törzs serge megtámadott s te csak a nap lementével tudtál futással menekülni; öcsédet Szaokhanbot Aranyország (Kin) határáról, emberemmel én hozattam el. Midőn visszatérted után ismet a *Megerit* (Meiyeriti) törzs szorongatott, én Szecsen Bükü bátyámat, Szecsen Daicseo öcsémet küldöttem segítségedre, a kik a Megerit-törzs népét levágták. Ez a második nagy jótétemény úgy-e!

»Midőn szorultságba jöttél, én Khadingli nevű vidéken át veled szembe jöve a törzsek lovát és vagyonát elraboltam és neked adtam. Egy fél hónap előtt éhségedet csillapítottam; soványságod meghízaltam. Ez a harmadik nagy jó tett úgy-e!

»Midőn te hírem nélkül a *Megerit* (Meiyeriti) törzset megdúlva nagy zsákmányra tettél szert s nekem egy hajszálnyt sem adtál s én mégis rosszat nem gondoltam. Sőt midőn a Naiman törzs népe rajtad erőszakot tett, én négy tisztet küldöttem segítségedre, a kik

a Naiman törzs által elhajtott népeket neked mind visszaadták és a te országodat nagygyá tették. Ez a negyedik nagy jótétemény!»

»Midőn én ismét a *Doluban*, *Tatár*, *Khadadsin*, *Szadsio* és *Khongdsila* nevű öt törzset megdúltam úgy, mint mikor a sólyom repülve a hattyut megragadja, úgy hogy a velem találkozózt megfogatlan nem hagytam és a kapott zsákmányt neked adtam. Ez az ötödik nagy jótétemény.« S ezen öt jótétemény mind köztudomású dolog. Hogy te velem semmi jót sem tettél, azt hagyjuk, de a régi gyűlöletet most elévéve, miért akarsz haddal megtámadni?« A mint Wang Khan e beszédet hallotta, fíjához llakhohoz így szólt: »Az én előbb mondott beszédem úgy-e! Mit tegyünk most? Neked az én szóm meg kell értened.«

llakho ezt felelte: »A dolog már egyszer megtörtént, most abban hagynunk nem lehet, hanem egész erővel támadunk s ha mink győzünk, őt is fogolylá tesszük, ha ő győz, tegyen minket is foglyokká, sokat beszélve mit végezhetünk?«

Ugyanakkor Temudsin rokonai: *Antan*, *Khoszara* és Dalitai hárman Temudsintól elpártoltak s Wang Khan mellett voltak. Temudsin küldött embere Alikhai, ugyancsak Temudsin szavával eme három emberhez így szólt: »Midőn régen a mi országunknak fejedelme nem volt s Szecsen Daicseo vagy Szecsen Büküt mint az én nagybátyámnak Batakhanak utódát fejedelemmé akartuk tenni, mindkettőjök vonakodott ezen tisztséget elfogadni; midőn tégedet is mint *Niveikün* (?) nagybátyámnak a fiát, fejedelemmé akarták tenni, te sem fogadtad azt el.

Midőn azután azt mondva, hogy a fejedelem csinálás munkáját abban hagyni nem lehet s téged *Antan* mint nagyapámnak *Khótula*-nak fiát fejedelemmé akartak tenni, te sem akartál az lenni. Mindnyájatok összegyűlve engem akaratom ellenére fejedelemmé tettetek. Az után vágyva támadtatok-e föl? A ti ilymértékű támadásotokra ki gondolt? A három folyó úgyszólván őseim dicsőségét megalapította, ezt más által elvetetni ne engedjétek. Adjatok csak Wang Khannak jó segílyt, hisz ha Wang Khan, a szívtelen ember ennyira szorongat, mit kívánhatok tőletek?« Antanék erre egy szót sem feleltek. Ezután Temudsin seregét visszavonva, a *Khongdsili* törzs alatt álló *Irdsin* törzsöt támadta meg. Temudsin öcsese *Khaszar*, a Kalakhôn nevű hegynél külön letelepedve élt. Wang Khan megtámadta őt és fiait valamint feleségét elhúrczolta. Khaszar az ő kis fiát *Tocsu*-t ölébe ragadva mentette meg. Futással menekedtükben az enivaló elfogyván, madártojással éltek s úgy jöttek míg a *Bandsuni* folyónál, Temudsinnal összetalálkoztak. Midőn Temudsin a Bandsuni folyóhoz érkezett, e folyó vize zavaros volt. Temudsin eledele nagyon megfogyott s minthogy az nem volt emberlakta vidék, eledelt nem is lehetett kapni. Egy vad lónak éjszak-

felől jöttét Temudsin öcsese Khaszar látva, ezt lelőtte, bőréből edényt csináltak, követ összeütve tüzet fogtak, a folyóból vizet hoztak s a ló húsát megfőzvéen étkeztek.

Midőn Temudsin a folyó vizéből ivott kezét fölfogta s az ég felé tekintve, esküdvé így szólott: »Mikor én a főhatalmat elértem, mindnyájatokkal osztani fogom az édeset és keserűt és ha e szóm megszegem, olyan legyek, mint a víz. S az, a ki e vizet itta, egész végig segítségemre legyen!« Erre mindnyájan könnyet hullatva esküdtek és úgy ittak.

Az *Icsileiyei* törzsből *Bodzung* nevű ember a Kholula(?) törzs seregétől legyőzvetve éppen menekülőben volt, a mikor Temudsinnal találkozott s ez is együtt esküdött. Azon időben Wang khan tekintélye és hatalma nagy és tisztelt volt, míg a Temudsin ereje csak gyöngé; s midőn látta, hogy az ő alattvalóinak arcán csupa félelem ül, azon esküvel, hogy szenvedésben és szomorúságban velük együtt lesz, az annyira zavaros vízből ivott.

Wang Khan seregének megérkezte után Temudsin seregével Khanlandsen nevű helyig előre nyomult és seregét ketté osztotta, de az ő serege kevés lévén, Wang Khan seregével nem ért föl.

Midőn Temudsin az ő választott csapatát előre tolva, támadást parancsolt, a választott csapat vezére *Dsucsetai* a lófeje megé bújva, nem válaszolt. Erre Temudsinnak *Weidar* nevű tisztje izgatottan így szólott: »Én a véső alakú legyver vagyok, a testvérek a fejszék; ha fejsze nincs, a véső egymagára vág-e? Én előre neki vágok, a csapatok kövessenek engem; ha igen valószínűleg vissz térni nem fogok, három szőkefejű (kiskorú) fiam van, az ég ura szerelmére kérlek, gondozzátok őket!« S ezt mondva, csakugyan az ellenség sorának vágott s azt legyőzve, egész estig nem szűnt meg üzni és ölni úgy annyira, hogy Temudsin embert küldött utána és úgy hívta vissza. *Wiedar*-nak feje a nyiltól sebet kapott, a miért is Temudsin maga ragasztott arra jó irt és a maga sátrában helyezte el, de egy hónap mulva meghalt. Temudsin őt igen igen sajnálta.

Wang Khan tisztjei *Antan*, *Khoszara* és *Ing Szamukha* Wang Khan meggyilkolására összeesküdtek, de tervük nem sikerült s így a Naiman törzs földjére menekültek. Temudsin seregével az *Onon* folyó forrásánál ütött tábornak és Wang Khant hálóba kerítendő, két embert küldött ki. Ezek magukat Temudsin öcsese, Khaszar kiküldötteinek színlelték és Wang Khannál Khaszar üzenetét így adták elé: »Az én bátyámnak, a trónutódnak hollétét nem tudom, de azt tudom, hogy gyermekeim és nőm Wangnál van; ha az ohajtottam helyre akarnék is menni, hová mehetek? Ha azonban Wang az én előbbi szóm és gyűlöletem felejtve, a régi jóságra gondol: akkor én kezem üdvözlésére emelem és hódolatra megyek.«

Wang Khan e beszédnek hitelt adva, emberét a két követ kíséretében Khaszarhoz küldötte. A megbízott ember elment és egy köcsögbe vért eresztve, Khaszarral együtt esküdött. Khaszar ismét követeket küldött és Wang Khan seregével kísérte vissza a két követet. A seregnek parancsolatúl adta, hogy úgy hallgassanak, mintha a szájukban golyót tartanának. Midőn éjjel a Dsedse Yöndü hegyét elhaladták, Temudsin hátulról nyomukba termett, megtámadta és Wang Khan seregét legyőzte s a Keredi ország népét is hódolatra kényszerítette. Wang Khan fiával, *Ilakhoval* együtt futással menekülve, keserűségében így szólott: »Fiam miatt késedelmeskedtem s mert ma e szerencsétlenséget megértem, nem is folytatom tovább.« S ezt mondva menekülő útjában a Naiman törzs vezérével összetalálkozott, a ki őt megölte. Ilakho a Khiya ország felé menekülve éjjel-nappal fosztogatott és rabolt, a miért is a Khiya serege őt megtámadta. Miután *Ilakho* innen is menekülve *Guisze*-országba futott, ez ország fejedelme seregével őt legyőzte és megölte. Temudsin a Keredi ország elpusztítása után *Tiyeimegai* nevű vidéken vadászott, s törvényt hozott és győzelmét kihirdetve tért vissza.

Azon időben a Wanggubu törzs fejedelme Alauszi a Tidsi Khöli hegyet leásva, határúl vette és sergével a szük hegyszorost őrizte. A Naiman ország fejedelme Taiyang Khan embert küldött és a Wanggubu törzs fejedelmének ezt üzenté: »Kössünk szövetséget és együttes erővel Mongolország földét elfoglalva, uralkodjunk fölötte.«

Ez ajánlatot a törzs népe elfogadta, de a fejedelem nem egyezett bele, hanem a küldött embert megfogadta, s hat korsó bort magával vive, Temudsinhoz jött és eme tervet neki tudtára adta. Amaz időben Mongolországban bor nem lévén, Temudsin azon borból három pohárral ivott és így szólott: »Ez kis mértékben iva, a szívet fölvidítja, nagy mértékben iva, az elmét megzavarja.« Ezt mondva, a Wanggubu törzs fejedelmét 600 lóval és 1000 birkával megajándékozta és elhatározva, hogy Taiyang khant megdőlják, haza küldötte.

A Naiman törzs fejedelme Taiyang Khan Temudsin érdemét kisebbítve, embert küldött a *Bedada* törzs fejedelméhez, Alakhöszíhoz ezt üzenve: »A mint én hallottam, keleten egy magát Khanak nevező ember van, a ki azt mondja, »az égen nincs két nap, egy ijnak két ura lehet-e?« Ha te nekem segítesz, én annak iját és nyilat elveszem.« Alakhösi e beszédet Temudsinnak mind elmondotta. Nehány nap múlva pedig törzse népével együtt Temudsinnak meghódolt.

A két ezer évében (kinai 60 cyc. 1 éve K. u. 1204.) Temudsin az összes alatta álló törzseket összegyűjtve a Tiyeimegai

nevű víznél nemzetgyűlést tartott, a hol a Naiman országának meghódításáról tanácskoztak. *Eren* nevű főember így szólott: »A tavasz éppen most állott be, lovaink soványok, az őszig várakozzunk s akkor kezdjük háborút.« Erre Temudsin öcsese *Wacsidsin* ezt mondotta: »Minden dolgot hamarosan kell végezni, a ló soványság rendes dolog, most kezdjük a hadakozásba.« Belgütei is hozzá szólott ezt mondva: »A Naimanország azon mondása, hogy a mi ijunkot és nyilunkat elveszi, egyenesen a mi meggyaláztatásunk, nekünk vesztig kell harcolnunk; a Naiman törzs országa nagyságában bizva kérkedik; ha mink azt készületlen állapotában támadjuk meg, ügyünk sikerül.« Temudsin örvendve így szólott: „Ha mindnyájan a rögtöni támadást akarják, mely ügyet nem végezhetünk eredménynyel?« És ezt mondva, embert küldött sógorához *Bodohoz*, hogy ez sereget gyűjtsön és jöjjön. Bodo seregével megérkezett s Temudsin azonnal a Naiman országa meghódítására indult. Dsiyantegai nevű hegyhez érkeve tábort ütött s *Khóbilai* (Khubilai) és *Dsebe* nevű két embert az előcsapat vezetésével bízott meg. Naimanország khánja Taiyang az *Antai* nevű hegyről indult ki seregével és a *Khangkhai* nevű helyen ütött tábort. És midőn a Megerit (Miyeriti) törzs fejedelme *Toto*, a Keredi törzs fejedelme *Alin*, a *Tisiweila* (?) törzs fejedelme *Khódu Khówa*, a *Biyeidsi*, *Doluban*, *Tatár*, *Khadadsin* és *Szadsio* törzsek seregei egyesültek, igen hatalmas sereg állott elé.

Ugyanakkor Temudsin hadsorából egy sovány ló megvadulva elszaladt és a Naimanok táborába ment. Ezt Taiyang khán látta és a néppel tanakodva így szólott:

»A mongolországi ló mindig sovány; csaljuk be tehát azt az ország belsejébe s ott fogjuk meg.« E beszédre az alvezér Khóli-szubacsi így felelt: »A mi előbbi Wang-unk oda, a hol támadt, vitézerővel bevágott, de vissza nem tért; s a lovat farkánál, az embert hátulról fogni és az ellenséget hátulról támadni nem szokta volt. Ha most naponként és hónaponként halogatva fogjuk a dolgot, valóban nem annyi-e mint félni, ha pedig valóban félünk, miért nem hoztuk el a fejedelemnéket, hogy azok kormányozzanak?« Taiyang megharagudott és lovat ugratva kiment, hogy támadjon. Temudsin öcscsét Khaszart a közép sereg fejévé tevén, támadást parancsolt. Ugyanakkor egy *Szamukho* nevű egyén Taiyang khánhoz jött volt meghódolni. Midőn Temudsin sergét egészen rendezettnek látta, barátaihoz így szólott: »Mikor régen a Naimanok serege győztes volt, a mongol sereg olyan volt, mint a birka hasában levő bárány, a melyet bőrtől, körmöstől együtt megehetőnek szokták mondani; de a hogy most látom a mongol sereget, az alakra és erőre nézve a régítől különböző.« Ezt mondva vette a Naimannál levő embereit és elfutott. Ama nap Temudsin serege a Naimanország seregével addig

harczott a mig beesteledett és Taiyang khant elfogva megölte. Az összes törzsek serege mind zavarba jött és éjjel futással menekülve egy szűk szorosban megtorlódtak s nagyobbbrészt elvesztek. A megmaradtak másnap Temudsinnak meghódoltak.

A Doluban, Tatar, Khadasin és Szadsiu négy törzs népe önkényt hódolt meg Temudsinnak. Eredetileg a Naimanország khánja Taiyang, *Weiu* (Uigur) ország Tata Tungo nevű emberét tiszteletből főnökké tette és arany pecsétnyomóját átadván neki, a kincstárt reá bízta volt.

Miután Temudsin a Naimanországot elpusztította, Tata Tungo az arany pecsétnyomót megtartva épen menekülőben volt, de Temudsin egyik katonája őt elfogta. Temudsin Tata Tungohoz így szólott: »Taiyang khan országa és népe mind az enyém lett, a pecsétnyomóval hová mensz?« Tata Tungo így válaszolt: »Az elfoglalt helyet végig megtartottam s most megyek régi uram keresni, hogy e pecsétnyomót neki átadjam.« »Te, mondá neki Temudsin, úgy látszik őszintén ragaszkodó ember vagy; de, kérdé őt megint, e pecsétnyomót mire használni?« Tata Tungo így válaszolt: »A kincstári bevetelnél és kiadásnál, a becsületes embernek megbízás adásnál s általában minden dolgot annak használata által hitelessé tehetni.« Temudsin azt helyesnek találta és Tata Tungo-t maga mellett marasztotta és attól fogva minden rendeleti iratra pecsétet nyomni Tata Tungo tisztje lett. Temudsin ugyanattól kérdezte, ha tudja-e az ő eredeti országának írását és törvényét? Tata Tungo a magában tudottat mind eléterjesztette. Erre Temudsin Tata Tungo-t megbízta, hogy minden fejedelmet a Weiu (Uigur) ország írására és nyelvére meg'anítsa.

Miután Temudsin ismét a *Megerit* törzs meghódítására ment, e törzs fejedelme, *Toto*, menekülve Taiyang Khan bátyjához, *Buluio* (Bulugio?) Khanhoz ment. Annak alattvalója egy *Dair Uszôn* nevű ember, az ő leányát Temudsinnak hozta ajándéknál és meghódolt, de ismét elpártolt; a miért is Temudsin *Bulukhôn* és *Czenbe* nevű két tisztjének serget adva, őket az ellen küldötte, a kik azt megdúlva a nyugalmat helyreállították.

A Kékes ökör évében (K. u. 1205.) Temudsin serget gyűjtve, a nyugatra eső Khiya ország meghódítására ment és *Lidsili* földvárát megtámadta és bevette; *Loszicsing* városát megtöltő népet kifosztva és tevét, lovat nagy mennyiségben zsákmányul véve, visszatért. A *Tanguni* családból származott egy Szakhan nevű ember, a ki bátor és tekintélyes volt, mint senki. Ez gyermekkorában juhokat őrizve, botját a földbe szúrta és sapkáját annak hegyébe téve, az előtt letérdelt, leborúlt és énekelve tánczolt. Temudsin vadászatra menve, ezt meglátta és cselekedetének okát kérdezte. *Szakhan* így felelt: »Mikor egyedül vagyok, azt tisztellem, a min

a sapka van; ha ketten vagyunk, az öregebbet tisztelem; mivel pedig most én egyedül vagyok, a sapkát tisztelem. De még ezelőtt hallottam, hogy egy nagy ember jó, azért a tisztelgés módját előre gyakorlom.« Temudsin csodálkozott és Szakhánt magával vive, hazatért. Otthon nőjéhez, Guwang Siyan fejedelemléhez így szólott: »Én ma vadászatra menve, egy kitűnő fíjút találtam, jól vigyázz reá« s azzal a neijének átadta. Szakhan megnővén, Temudsin az ő családjából egy Khôngdsilaszi nevű hölgyet adott neki feleségül. Szakhan egyszer útaztában elfáradt s midőn a fűn aludt, egy kukuk madár melléje jött és szólott. Szakhan erre megharagudva, fogta a csizmáját s midőn a madárhoz akarta vágni, a csizmájából egy kigyó esett ki. Szakhan hazatérve, Temudsinnak az esetet elbeszélte, a ki erre így szolt: »A kukukot az emberek mind gyűlölik, de reád nézve az öröm nemtője, erre gyermekeidet és unokáidat tanítsd meg s a kukukféléket meg ne öld.«

Temudsinnak, mint nagy Khannak uralkodási első éve a Vörös-Tigris (K. u. 1206.) nevű, a mikor az összes kis-kánokat és előkeleket összegyűjtötte és a 9 fehér zászlót kitűzve, az *Onon* (Wanan) folyó forrásánál a nagy-káni trónra ült. Az összes kánok és előkelek egybegyűlve, Temudsinat fölemelték és *Csinggisznek* nevezték el. Csinggisz kán az ő két tisztjét, Bordsit és Mukhölit bal és jobb oldalú szárnysegédekévé téve, így szolt hozzájuk: »Urak, a ti tisztetek nagy, mert a mint én föllogom, ti a kormány szekerének két rúdját teszitek, reám nézve pedig a két váll vagytok, viseljétek magatokat úgy, mint eddig és szíveteket meg ne változtassátok.«

Ugyanazon év az Arany (kin-) kánságban Dsang-Dsung kán Tai-ho-nak mondott uralkodási idejének 6-ik éve volt. Csinggisz kán még ezt mondotta: »Én Belgütei erejével és Khaszar íjlövési ügyességével a világot meg tudom hódítani. Csinggisz tehát sereget gyűjtve, a Naiman megdülésára ment; ennek Khanja, *Buluio*, az *Uluda* nevű hegybe ment volt vadászni, ott fogták őt meg s onnan hozta magával. Taiyang Khannak fia Csöi-Csuyoi Khan, Toto-val együtt a Yeldisi (Irtis) tolyóhoz menekült. Minthogy régebben az Aranyország uralkodóháza a Csinggisz kán családjából való *Siyan Bukhai* kánt megölette volt, Csinggisz bosszút akart állani, de éppen akkor jöttek emez ország vezérei meghódolni, ezt mondva: »Aranyország kánja, *Dsangdsung* döllyfös, dicsekvő s a mellett kegyetlen és czivakodó.« E beszédre Csinggisz kán tanácsot tartott s abban állapodott meg, hogy megdúlni nem akarhatja, mert a nem sikerülés miatt fél s így seregével nem mozdult.

Csinggisz kán uralkodásának második éve a Vöröses-Nyúl éve. (K. u. 1207.) Ebben ő Khiyaországot támadta meg és Walukhai városát elfoglalta. Midőn ez évben Csinggisz kán Antan és Büüle nevű két embert követül küldötte *Csili Dsisi* országába, a *Yeidiyei-*

Inali és az *Alitiyel* (Alitir?) törzsek mindketten követet küldve, Csinggisz kánnak kitűnő solymokat küldöttek.

Csinggisz kán uralkodásának harmadik évében (Sárga sárkány éve. K. u. 1208.) ismét a *Meyerit* törzsnek Toto és Csioi-Csuyoi kánjai meghódítására ment; s midőn a Waila törzs Csinggisz kán előcsapatával találkozott, csata nélkül meghódolt. Csinggisz kán e törzs népét előcsapatná tette s annak útmutatása mellett folytatta útját. Az Irtis folyóhoz érve a *Meyerit* törzset legyőzte és tönkre tette, a mikor is Toto nyíl által találva meghalt; Csioi-Csuyoi kán pedig a *Csidan* (Kidan)-országba menekült.

Uralkodása negyedik esztendejének, a sárgás kigyó évének (K. u. 1209.) tavaszán az Uigur (Weiyuel)-ország népe jött Csinggisz kánhoz meghódolni. Miután pedig Csinggisz seregével a *Khosi* nevű vidékre ment, Khiya-ország fejedelme *Lian Csuwan* az uralkodásban őt követő fijának serget adott és ez Csinggisz kán seregével szembe jött, de Csinggisz megtámadta, legyőzte és a Khiya-ország fővezérét *Gao Liyang* herceget elfogta, s midőn ez ország *Ulakhai* nevű városát elfoglalta, *Sibiszi* nevű előkelő hivatalnokot is elfogott. Midőn seregével visszavonulóban volt Khiya-ország *Imen* nevű szorosát elfoglalta, a Khiya sereget legyőzte és Weiming Liyan herceget a fővezért elfogta. Csinggisz kán Khiya-ország fejedelmének székvárosát *Dzungsing-fu-t* bekerítette, a folyót a város felé vezetve, a vizet abba beeresztette, mire a víz a műcsatorna oldalát elrontva, a várost elárasztotta. Ekkor a sereg a zárlatot megszüntetve vissza akart térni. Csinggisz az ő főhivatalnokát *Uda-t* beküldötte *Dzungsing-fu-ba*, hogy a Khiya-ország fejedelmét hódolatra szólítsa föl, mire *Lian Csuwan* fejedelem leányát Csinggisz kánhoz küldötte azon üzenettel, hogy vele találkozni akar.

Uralkodása ötödik esztendőjében (a Fehérlő évében, K. u. 1210.) Aranyország Csinggisz kánt megdúlni akarván, az *Uszabu* nevű várost megerősítette. Csinggisz kán az ő *Dsebe* nevű tisztjét küldötte el, a ki Aranyország sergét nagyrészt megölte és kifosztván, keletre ment.

Eleinte Csinggisz kán évi adót fizetett Aranyországnak, a melynek kánja *Dsangdsung* az ő trónutódját *Yondsí-t* Dsingdseo városába küldötte az adóért. Midőn ez az adót beszedve vitte, Csinggisz kán összetalálkozott vele, de nem köszönt neki. Ezért *Yondsí* hazatérve Csinggisz kán megdúlására készült, de e közben Dsangdsung meghalt és utána *Yondsí* következett a trónon. Aranyország követe a trónváltozást tudató iratot Csinggisz kánhoz vive azt követelte, hogy Csinggisz kán az iratot térdén állva vegye át. Ez kérdezte a kövertől, hogy ki lett az új kán? S midőn Aranyország követe azt felelte, hogy a trónutód: Csinggisz kán azonnal előre lépve köpött és így szólott: »Én azt gondoltam, hogy a Középsorság

kánja égi lény, holott az ilyen buta! Hát én miért mennék hódolatára?» S ezt mondva és lovát fölfékezve visszament. Aranyország követe visszatérve, eme beszédet elmondotta *Wei Szu* király nagyon megharagudott és föltette magában, hogy Csinggisz kánt, midőn ez ismét adót hoz, megöli. Ezt megtudva Csinggisz kán az Aranyországba járást megszakította és seregét rendezve erősítette.

Uralkodása 6-odik (a feheres bika K. u. 1211.) évében Csinggisz kán *Csiyei Luliyán* (?) nevű folyónál tanyázott. A nyugati határról a *Khalalu* törzs fejedelme Aszilan Kan Csinggisz kánhoz jött meghódolni, valamint az *Uigur* (*Weyu-el*) ország fejedelme is. A második hónapban Csinggisz kán az ő tisztségét, Dzabart Aranyországba küldötte, de azt ott nem fogadták s így Dzabar visszatért. Aranyország népe a Dsioi-Yung-Guwan nevű szoros erősségébe bizva, a szoros kapuját vassal erősítette meg, száznál több helyre téve vas-kapcsot. Aranyország vezére *Ding-Siowei* nagy sereget gyűjtött és Yei-ho ling hegy mögött állította csatarendbe. Csinggisz kán Szakhan nevű tisztségét küldötte, hogy az ellenségről hirt hozzon. Szakhan kémszemlére ment és onnan visszatérve így szólt: »Az ellenség lovassága gyengén mozog, félelemre nincs okunk.«

Erre Mukhóli nevű tiszt így szólott:

»Az ellenség serege sok, a miénk kevés s ha erőnk a végsőig feszítve nem támadunk, nem könnyen győzhetünk.« Sezt mondva, azonnal a vitézebb sereggel nagy ordítás közt az ellenség sorába vágatott; Csinggisz kán is az összes csapatokkal szintén rohanva támadott és az Aranyország seregét legyőzve, 100 li távolságig űzte. Ezután csakugyan Dasuili, Jung-Siyan és Lisiyan városokat elfoglata. Az Aranyország ismét sereget adott *Tudsiszi-Dzung* és *Busan-Kai* nevű két tisztekné, a kik *Uszabu* falait megerősítették. A Mongolok részéről Mukhóli és Dsebe nevű tisztek sereggel ott megjelenve hirtelen támadtak; *Tudsiszi Dzung* serege legyőzetvén futással menekült.

Gao-bao-ioi nevű egyén a sereggel Mukhólihoz jött meghódolni. Mukhóli Gao-bao-ioit magával vive Csinggisz kánnal találkozni ment. Midőn Csinggisz kán Gao-bao-ioi-tól a *Dzung-Yuwan* szoros bevételének módjáról kérdezősködött, ez így felelt: »*Dzung-Yuwan* helynek erőssége nagy és hatalmas, s azért bevetele könnyű nem lehet; a nyugati és keleti államok népei erők és vitézek, előbb hódítsd meg azokat s azután felhasználhatod őket. Még később Aranyország megszerzése is mindenesetre kívánatos. De, tevé Gaobao még hozzá, valamely birodalom újból való alapításánál új törvényt is kell hirdetni.«

Csinggisz kán e beszédet elfogadva csakugyan ötféle törvényt hozott, nevezetesen: Hadjárat alkalmával, a kihágást tevő embert nem ölni meg, hanem csak a súlyos büntényt elkövetőt; azonkívül egyéb csekély hibát köllőleg megvizsgálás után kell büntetni; a had-

sereget képező Mongolok mindenike vértet öltön; a Kinaik közül pedig, ha három férfi 4 czing területű mezővel bir, csak egy öltön vértet; 15 évnél nagyobb korú ember férfi számba megy, de a 60 évnél idősebb nem számítódik; mind Buddha mind Tao vallásának papjai az országra nézve haszontalanok, mert a népet elrontják, ezért törvényesen meg kell őket szüntetni.

Mindezen törvények a Gao-bao-loi által eléadott beszéd tartalmát képezik. A nyolczadik hónapban Csinggisz kán az Aranyország seregét Khiowan-ping tartományának *Khóikho-Csuwan* nevű vidékén legyőzte. A 9-ik hónapban Desing-fu városát foglalta el és Dsisiyung-Guwan szoroshoz érkezett, a szorosban 100 li (1 Li 578.3 m.) távolságnál lejjebb nem mehetvén, Csinggisz kán Dzabart elé hivatta és tanácsot kért tőle. Ez így felelt: »E hely megett egy sötét erdőben egy keskeny út van, a melyen lovon ülve csak egyenként mehetni; én régebben mindég azon járogattam. Most a sereggel lárma nélkül elindulunk, egy éjjel éppen a szoros kapujához érünk.« Erre Csinggisz kán Dzabart kalauzúl véve, nap lenyugtával a mély úton megindult és ment; virradat után az egész sereg egy sík mezőre érkezett és a déli nyíláson bevonult. A réztányér és dobszó mintha az égből szállott volna, az aranyországiak még aludtak és semmiről sem tudtak s így a hirtelen megérkezés miatt megijedve, ellent sem tudtak állani. A szoros elfoglalatott és az azt védő vezér futásnak vette a dolgot. A Mongolok Dsebe nevű tisztje azonnal bevonult a szorosba és *Dzungdu* (Peking) városnál állott meg. A tél 2-dik hónapjában Dsebe ismét az Aranyország lötenyészítő telepét támadta meg és a lovakat magával hajtva tért vissza.

Csinggisz kánnak fiai *Dsucusi*, *Csakhatai*, (Csagatai) és Üge-
tei (Ogudei?) a sereget megosztották és Aranyország *Yonnei* tartományába rabolva beütöttek és *Tung-Sing*, *Usu* stb. városokat elfoglalták. Mikor e télen Csinggisz kán az Aranyország éjszakai határánál tanyázott, Liobelin és Csangu hódolatra jöttek.

BÁLINT GÁBOR.